ZAMFIR DEJEU[1], ROMÂNIA

Cuvinte cheie: ritm amfibrah descendent, Fecioresc des, Învârtită deasă, Ca la Breaza, Dubla deasă, Învârtită rară.

Ritmul sincopat amfibrahic descendent în context muzical coregrafic

Rezumat

După cum se ştie, în folclorul coregrafic românesc întotdeauna dansul este secondat de melodie chiar dacă ea este cântată vocal. De multe ori această melodie poate fi comună pentru două sau mai multe dansuri, suferind uneori doar schimbări de tempo. De exemplu, *Hora* în ritm binar, prin accelerarea tempoului devine *Sârbă*, sau *Învârtita rară* în ritm binar (adică De-nceput de pe Someş sau În două laturi din C. Transilvaniei) devine *Învârtită iute* în ritm binar (adică Hărţag sau Haţegană) deşi motivele cinetice sunt aceleaşi, etc. După cum aţi reţinut este vorba aici de dansuri în *ritm binar*.

În lucrarea de față noi semnalăm un tip de dans ce are la bază *ritmul sincopat amfibrahic descendent* (♪↓ ♪↓↓) *și este comun pentru un dans tradițional din trei zone folclorice îndepărtate și diferite: zona Huedin, Valea Prahovei și zona Ghimeș (la ceangăi).*

[1]

Keywords: descending amphibrahic rhythm, Man's Fecioresc, quick Învârtită, Ca la Breaza (for two), Dubla deasă, slow Învârtită

Descending Amphibraic Syncopated Rhythm in Choreographic Musical Context

Summary

As it is known, in Romanian choreographic folklore, the dance is always seconded by the melody, even if it is sung vocally. Often this melody can be common for two or more dances, sometimes undergoing only tempo changes. For example, the binary rhythm Hora dance, by accelerating the tempo, becomes Sârbă (Serbian dance), or the Învârtita rară (slow Învârtită) in binary rhythm (i.e. De-nceput from Someş or În două laturi in C. Transylvania) becomes fast Învârtită in binary rhythm (i.e. Hărţag or Haţegană couple scattered dances) even though the kinetic motifs are the same. As you may have noticed, these are binary rhythm dances.

In this study, we point out a type of dance based on the descending amphibraic syncopated rhythm (♪ ♩ ♪ ♩ ♩) and is common for a traditional dance from three distant and different folk areas: Huedin area, Prahova Valley and Ghimeș area (The Csángós).

Ritmul sincopat amfibrahic descendent în context muzical coregrafic

După cum se ştie, în folclorul coregrafic românesc întotdeauna ritmul este secondat de melodie chiar dacă ea este cântată numai vocal. De multe ori această melodie poate fi comună pentru două sau mai multe dansuri ea suferind câteodată doar schimbări de tempo. De exemplu, *Hora* în ritm binar, prin accelerarea tempoului devine *Sârbă*, sau *Învârtita rară* în ritm binar (adică De-nceput de pe Someş sau În două laturi din C. Transilvaniei) devine *Învârtită iute* în ritm binar (adică Hărţag sau Haţegană) deşi motivele cinetice sunt aceleaşi etc. După cum aţi reţinut este vorba aici de dansuri în *ritm binar*.

În lucrarea de faţă noi semnalăm din cadrul ritmului sincopat, varianta ♪ ♩ ♪ ♩ ♩ - *Ritmul sincopat amfibrahic descendent* motiv simplu indivizibil, comun şi frecvent pentru unele melodii şi dansuri tradiţionale, pornind din bazinul Meseş până pe Valea Prahovei. După cum vom vedea putem afirma că acest motiv este specific folclorului românesc şi poate cel mai arhaic[2].

Mai întâi dăm un exemplu de melodie în care se evidenţiază acest ritm pe tot parcursul ei. Este vorba de melodia corespondent la dansul de tipul „Învârtita dreaptă în grup mic” din Chiuieşti - zona Lăpuş. *Dansul* este în ritm binar.

---

[2] Zamfir, Dejeu, *Dansuri tradiţionale din Transilvania,* Cluj - Napoca, Ed. Clusium, 2000, pag. 30, 35.

Roata în patru

A.F.C. Video: 5/g
09.04.1989
Cul. şi tr. Z. Dejeu

Chiuieşti
Vaida Gheorghe 27 ani,
vioară

=111

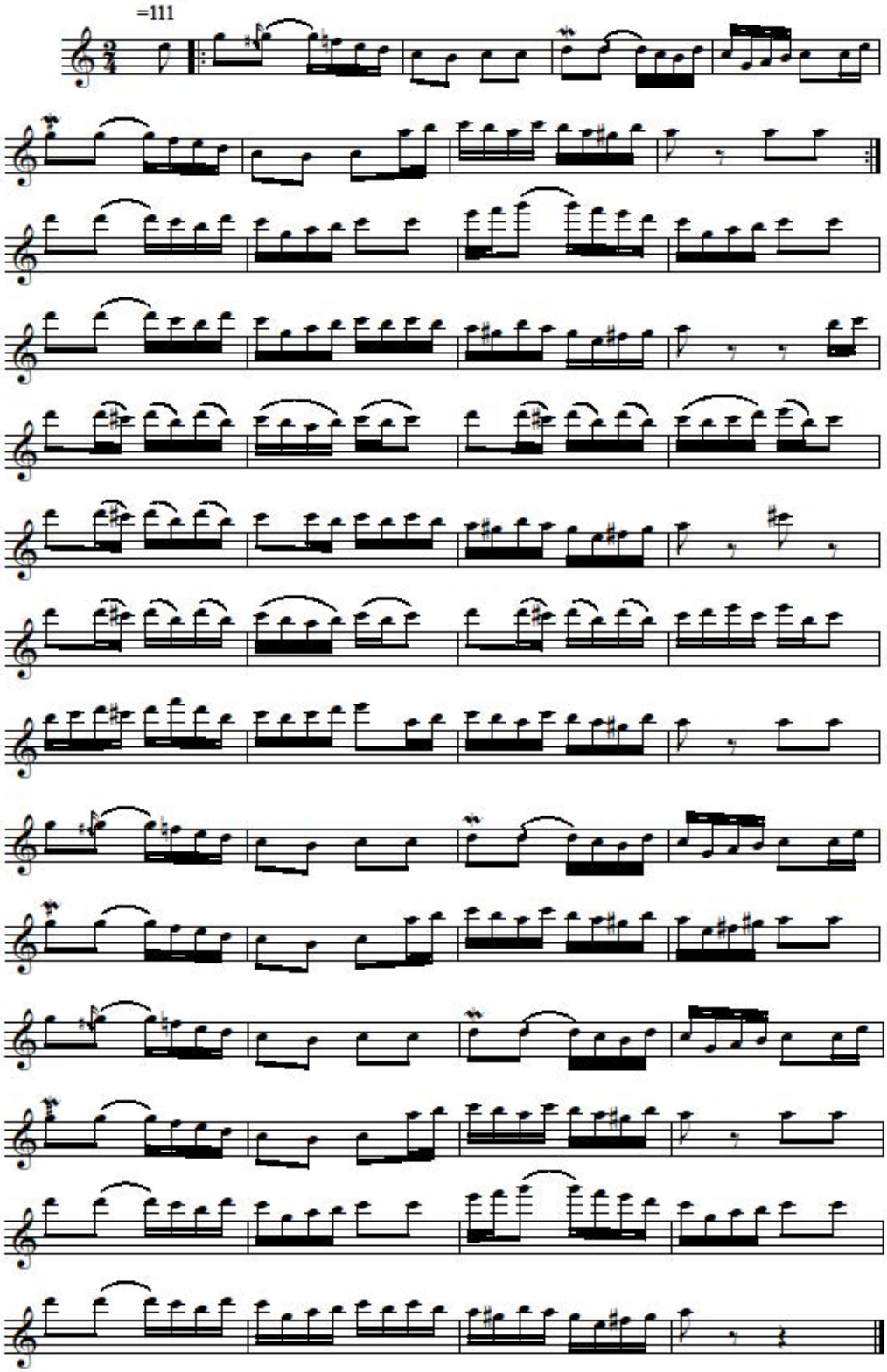

Urmează apoi exemplele muzical coregrafice care conțin în structura lor ritmică motivul respectiv ♪ ↓ ♪ ↓ ↓ - amfibrah+spondeu sau ♪ ↓ ♪ ↓ ♪ ♪ - amfibrah+dactil.

Despre dansul *Fecioreşte des* ne aminteşte pentru prima dată folcloristul G.I.Flinţiu în lucrarea sa ''Coregrafie românească'' editată la Târgovişte în 1936. El spunea: "Alte variante ale jocului Fecioreasca mai sunt în judeţele Cluj, Mureş, Năsăud, Someş, precum şi în Crişana (probabil se referă la localităţile din zona Meseş şi Codru care au aparţinut în trecut regiunii Crişana, n.n.). În general Fecioreasca de aici se deosebeşte de cea din celelalte regiuni prin aceea că are un ritm grăbit şi în unele părţi lipseşte plimbarea. În ceea ce priveşte *zicătura* (adică melodia), ea se aseamănă uneori cu cea a învârtitelor repezi *(vezi, Învârtita deasă sau iute şi Româneşte des din* Bazinul Meseş*, Roata* din Chiuieşti*, Dubla rară și deasă* din din zona Ghimeş - Ceangăime*, Feciorescul des (Răpăguşul sau Bărbuncul iute* din zona Dealurile Gilăului, Clujului şi Dejului, *n.n.*), iar privitor la *strigături* se poate spune că se strigă mai puţin şi de multe ori nu se respectă ritmul zicăturii".

Fecioreştele des este un dans bărbătesc de mare virtuozitate. În desfăşurarea lui în cerc sau pe loc, plastica mişcărilor şi ritmul se îmbină organic în forme aproape desăvârşite. Privitor la tipul de melodie în discuţie avem de-a face cu dansul *Fecioreşte des în ritm sincopat amfibrahic descendent*, pe care îl întâlnim în unele dansuri din localităţile aşezate pe linia *Meseș-Cluj-Turda*. Ca şi construcţie compoziţională el a rămas încă într-o formă arhaică. Acolo unde nu au existat formaţii de dansuri,tip- Cântarea României - care să uniformizeze ponturile şi succesiunea lor, încă, mai depinde de inspiraţia de moment a dansatorilor mai talentaţi, chiar dacă plimbarea sau introducerea rămâne în general aceeaşi, ponturile cuprind o largă "gamă de mişcări cu caracter atletic care incubă o armonie somatică". Dansul este alcătuit din figuri (ponturi) complexe, materialul nou făcându-şi prezenţa de la pont la pont, chiar şi în concluzie. Succesiunea figurilor este de mod mobil alternat sau liberă, ca şi forma dansului de altfel. În alte cazuri însă, forma mai poate fi înlănţuită sau cu refren. Când se dansează solistic aproape că nu lipseşte niciodată plimbarea, iar unele ponturi, prin repetare constantă, ţin loc de refren.

În contextul cinetic se impune tehnica de lovire cu palmele pe segmentele picioarelor. Cel mai frecvent se bate călcâiul cu piciorul ridicat înapoi şi genunchiul îndoit. Urmează bătaia gambei cu piciorul ridicat înainte pe diagonală şi genunchiul îndoit. Scade ca frecvenţă bătaia coapsei. Apogeul mişcării în motivele finale este marcat prin bătaia gambei în săritură şi cu forfecarea picioarelor. Săriturile mari, flexiunile adânci, diferitele bătăi pe sol, balansurile picioarelor cu răsuciri plus bătăi în acord cu "şuruburi" se fac cu amplitudine mare. Şi bătăile în pinteni pe sol sau în aer sunt de o frecvenţă mai mare. Putem afirma astfel că mişcările combinate pe relaţia armonică *braţ-picior* sunt foarte bogate la acest tip de dans.

În Câmpia Transilvaniei, *Fecioreştele des* se aseamănă din punct de vedere cinetic cu Fecioreştele rar (Târnăveana), rămânând să fie deosebite însă prin ritm și prin tempo.

Măsura în care se notează acest tip de dans este de 2/4. Motivele ritmice determinante rezultă din jocul celulelor binare cunoscute la care s adaugă şi motivul ritmic sincopat amfibrahic descendent ♪ ♩ ♪ ♩ ♪ ♪ (.) Remarcăm la unele variante de dans prezenţa lanţului de sincope *(Ex din Tritenii de Jos, Cluj),* care se naşte din succesiunea *auftactului sincopat*, considerat aici ca *fapt de stil*. Se observă totodată un joc bine ordonat între pulsaţiile de ♪ şi ♩, deşi în ponturile de final de mare virtuozitate, apare în cazul bătăilor mărunte pe picioare şi șaisprezecimea- 𝅘𝅥𝅯 mai ales în dansurile interpretate de ţigani. În acest dans *strigăturile* sunt pe plan secundar. În iureşul lui însă, dansatorii dau glas multor interjecţii cu rol dinamizator. Ca dimensiune, *Fecioreştele des* este parţial concordant pentru că dansul are ponturi ce întrec de multe ori frazele de opt măsuri ale melodiei. Ritmul *sincopat amfibrahic descendent* este prezent numai în melodiile de la variantele din zona Dealurile Gilăului, Clujului şi Dejului, identic cu al dansului în sine.Semnalăm ți prezenţa *auftactului sincopat* ce coincide de multe ori cu cel din dans. Cât priveşte şuierăturile şi aici ele se execută în contratimp.

Aceste fapte de stil ce vizează în principal *ritmul sincopat amfibrahic descendent* specific folclorului românesc şi străin folclorului coregrafic al popoarelor vecine, argumentează întru totul identitatea acestui tip de dans. El este un dans românesc, dansat şi de rromi şi unguri pe melodii româneşti, Aceştia din urmă, învăţându-l scolastic i-au dat o formă cristalizată cu figuri sofisticate şi o dimensiune concordantă. I-au schimbat până şi motivul ritmic cadenţial. Astfel, dactilul (şi el specific dansurilor româneşti) a devenit spondeu ♩ ♩, eventual anapest ♪ ♪ ♩ (.)

În ultimul timp, dansul Feciorescul des în *ritm sincopat amfibrahic descendenta* a devenit apanajul celor mai talentaţi interpreţi, dată fiind dificultatea rezolvării problemelor de tehnică ce le ridică.

Fecioresc des din Coruşu

AFC Video:12/n1
02.05.1994
Cul. şi tr. Z. Dejeu

Coruşu
Ţurcă Alexiu 46 ani,
vioară

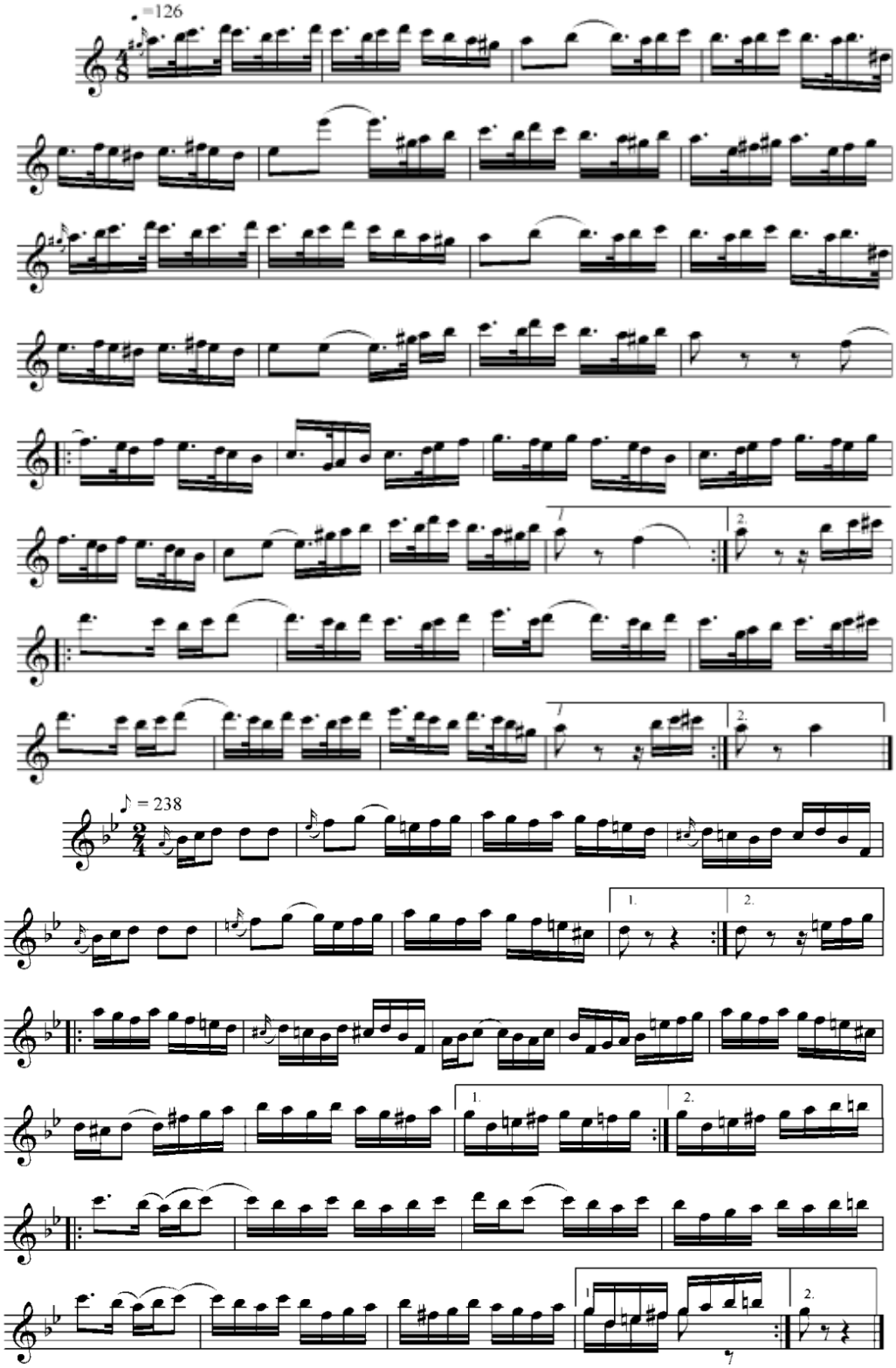

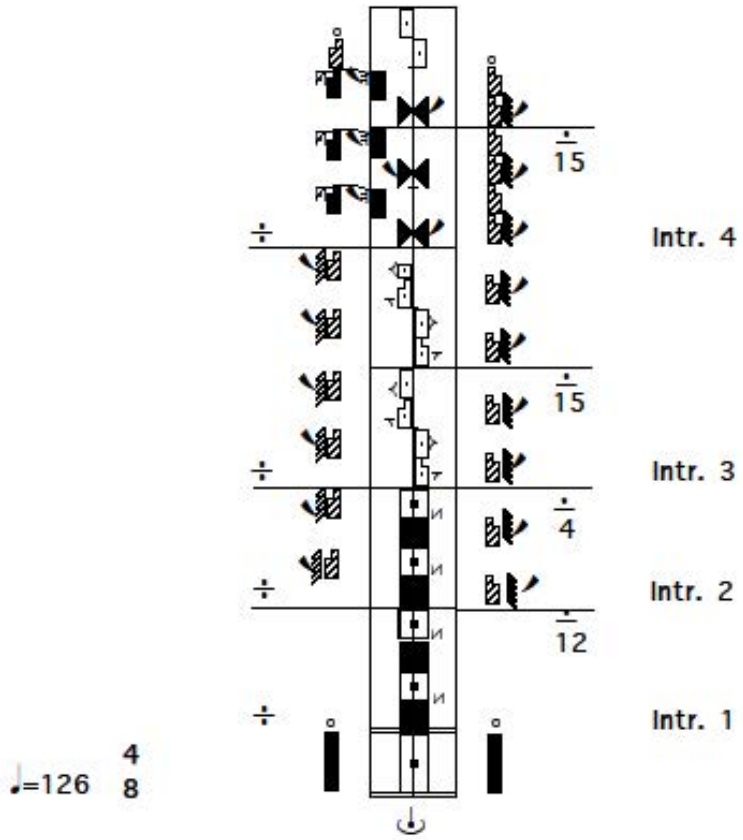

Fecioresc des
din satul Corusu com. Baciu jud. Cluj
Filmat(02.05.1994) si transcris(25.11.2014) - Zamfir Dejeu
Dansatori: Pintea Ioan 56 ani si grup de barbati
Muzicanti: Turca Alexiu 46 ani-vioara si Armand Iosif 58 ani-braci

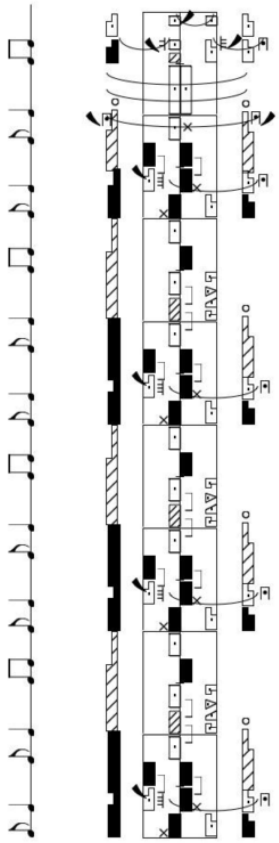

Figura A - toti

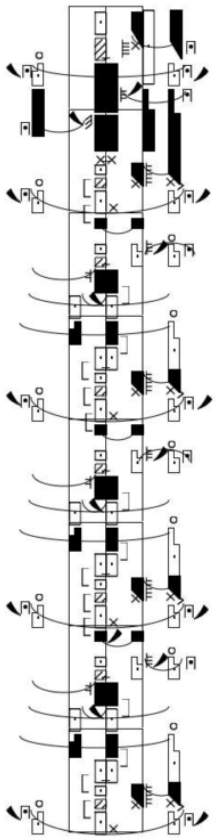

B (leitmotiv) - toti

Consemnat pentru prima dată de mine[3] acest tip de dans numit aici *Învârtită deasă sau Învârtită iute*, iar în Râşca, sub Vlădeasa, *De-a doua,* pe Valea Almaşului, Agrijului-*Româneşte iute*, se joacă în perechi, sub o formă destul de veche.

Învârtita deasă în *ritm sincopat amfibrahic descendent este* de construcţie dezvoltată, iar motivele cinetice de dimensiunea unei măsuri de 8/8 se succed într-un mod liber. Astfel, şi forma dansului este în general liberă. Totuşi se delimitează două părţi: partea de învârtire a perechilor şi o aşa-numită "pauză", când dansatorii continuă să execute paşi de bază pe loc, înainte sau înapoi, bărbatul ţinându-şi partenera "pe după cap". Nu există însă o ordine stabilită a alternanţei celor două părţi. Motivele cinetice determinante sunt: învârtirile bilaterale, în final partenerii răsucindu-şi corpul

[3] Zamfir, Dejeu, *Folclor muzical de pe Valea Drăganului.* Studiu monografic (Cluj-Napoca, Casa Creaţiei Populare, 1976 - 195 pag.).

în direcţia de rotire; tot la sfârşit de fraze coregrafice, bărbatul execută pinteni în aer, mai rar lovituri cu palmele pe picior, iar femeia execută piruete. Dintre paşii de bază remarcăm: paşi vârf-toc, paşi de rotire (cu stângul spre dreapta şi cu dreptul spre stânga), paşi glisaţi şi bătăi pe sol.

Motivele ritmice de bază sunt:

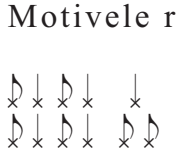
sau

În timpul dansului, bărbaţii când nu strigă şuieră, mai ales în contratimp. Strigăturile sunt comune şi uneori declamate şi cu interjecţii pe auftact. Acest tip de dans este concordant cu melodia, care este frazală. Astfel, motivul ritmic 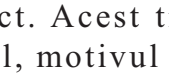 este comun atât pentru dans, cât şi pentru melodie sau acompaniament, acolo unde interpretul bate la tobă sau "cântă" cu broanca.

În dansul *Româneşte iute* de pe Valea Almaşului şi în dansul *Cioarsa* (Turdeana) din câteva localităţi: Feleac, Ceanu Mic, Aiton, Ceanu Mare, Frata, Mociu, Tuşinu, Dâmbu, ritmul sincopat a suferit o involuţie în timp, primind un caracter binar. Au rămas însă în ritm sincopat melodiile, comune şi acestea cu ale *Feciorescului des*, iar din dans, auftactul sincopat şi pasul schimbat. Unele elemente cinetice sunt împrumutate din *Învârtita dreaptă deasă* (Hărţag). Se întâlnesc foarte rar loviturile pe picior. Melodiile dansului *Cioarsa* sunt cântate de muzicanţii din zonă şi la nuntă, când se merge pe drum cu mireasa.

Învârtită deasă

(Învârtită sincopată)

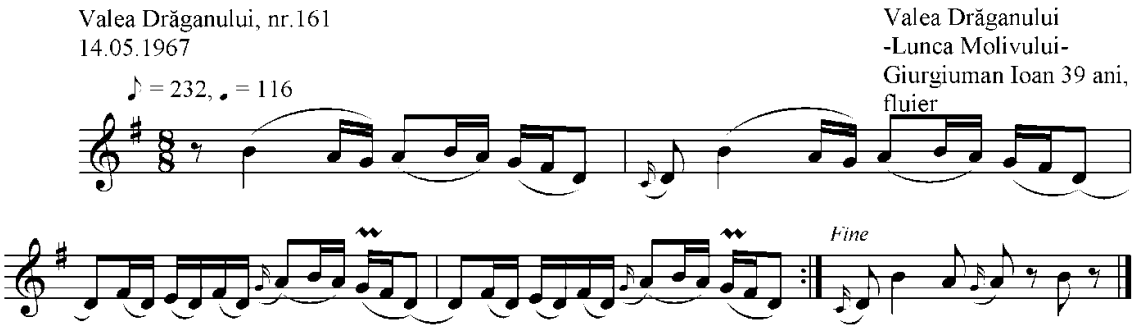

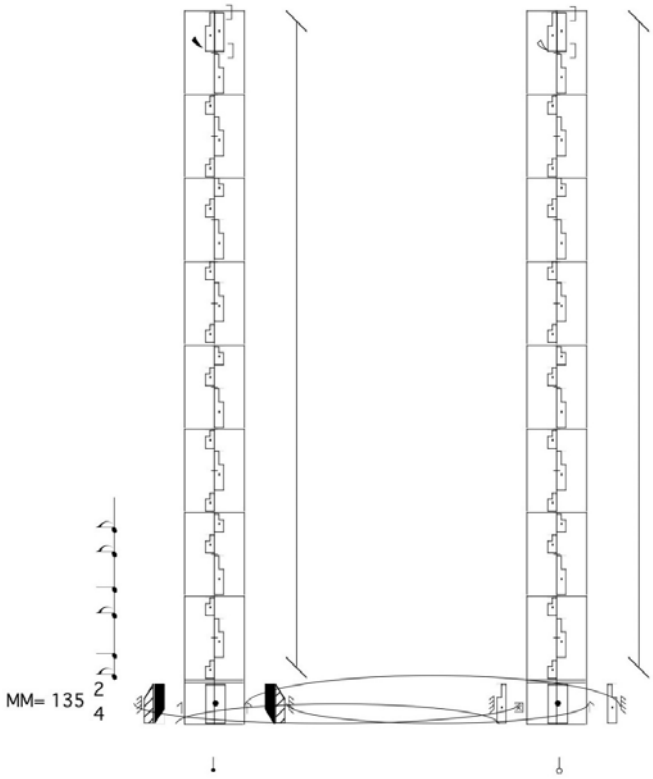

Invartita deasa

din Bociu, CJ
Fimat (26.11.1989) si tr. de Zamfir Dejeu
Dansatori: Goga Ioan 56 ani si Goga Maria 54 ani

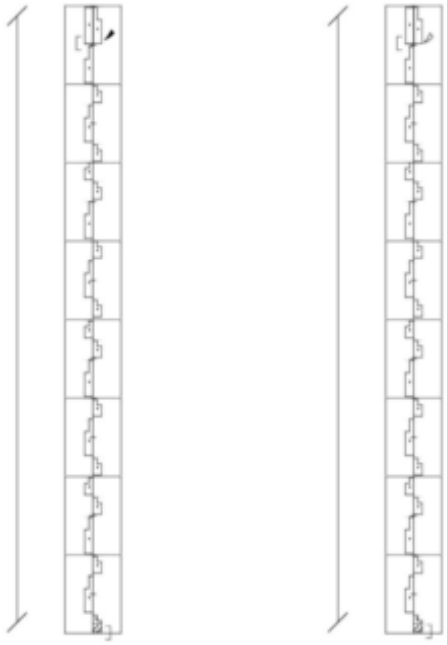

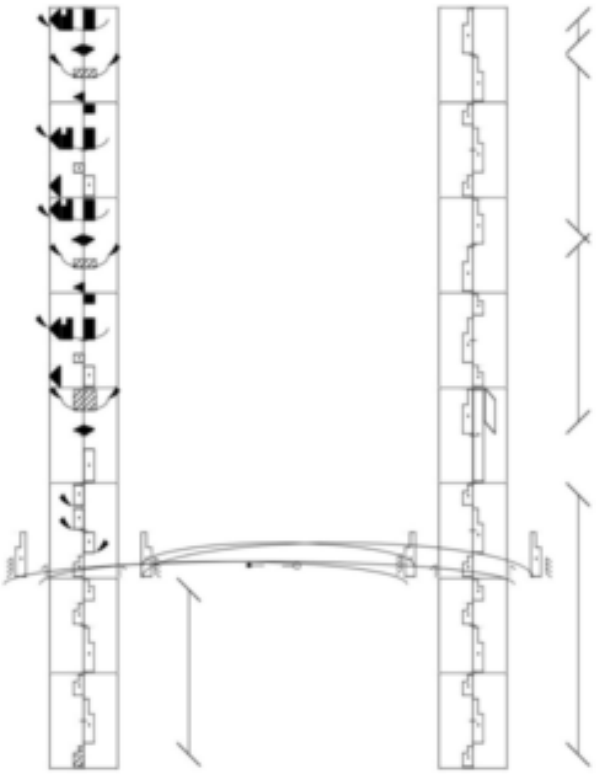

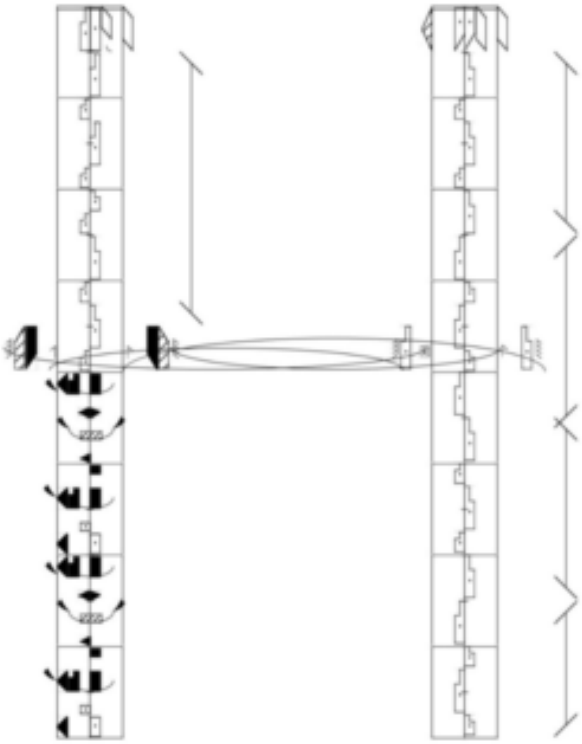

Învârtită deasă

(Învârtită sincopată)

Mg. 2659 II n/7
04.06.1987
Cul. şi tr. Z. Dejeu

Aghireşu
Fodor Samoilă 65 ani,
vioară

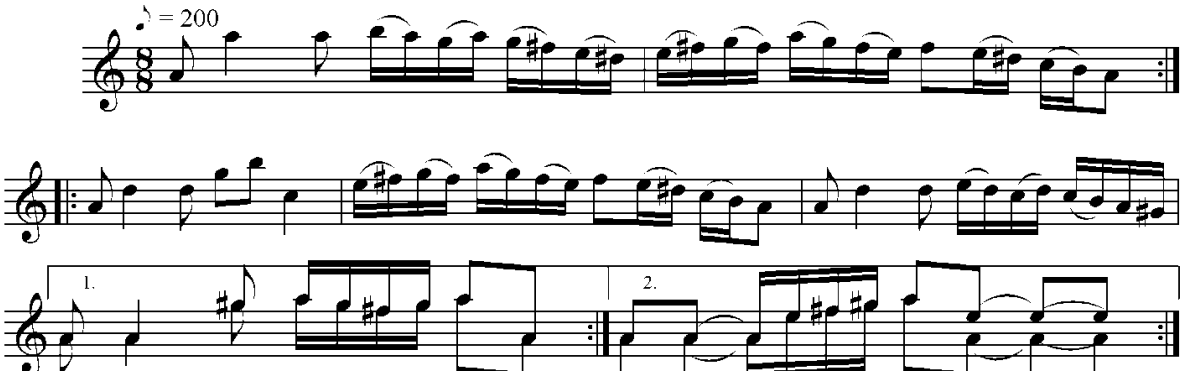

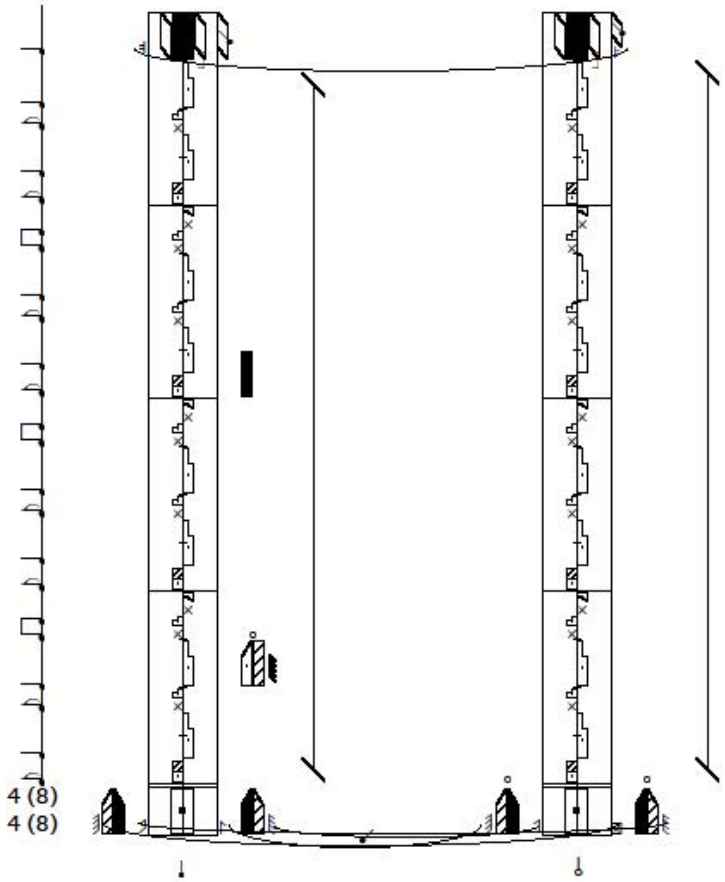

Invartita deasa
din Fildu de Jos, SJ
Fimat (15.08.1993) si tr. de Zamfir Dejeu
Dansatori: Puris Stefan 61 ani si Puris Veronica 46 ani

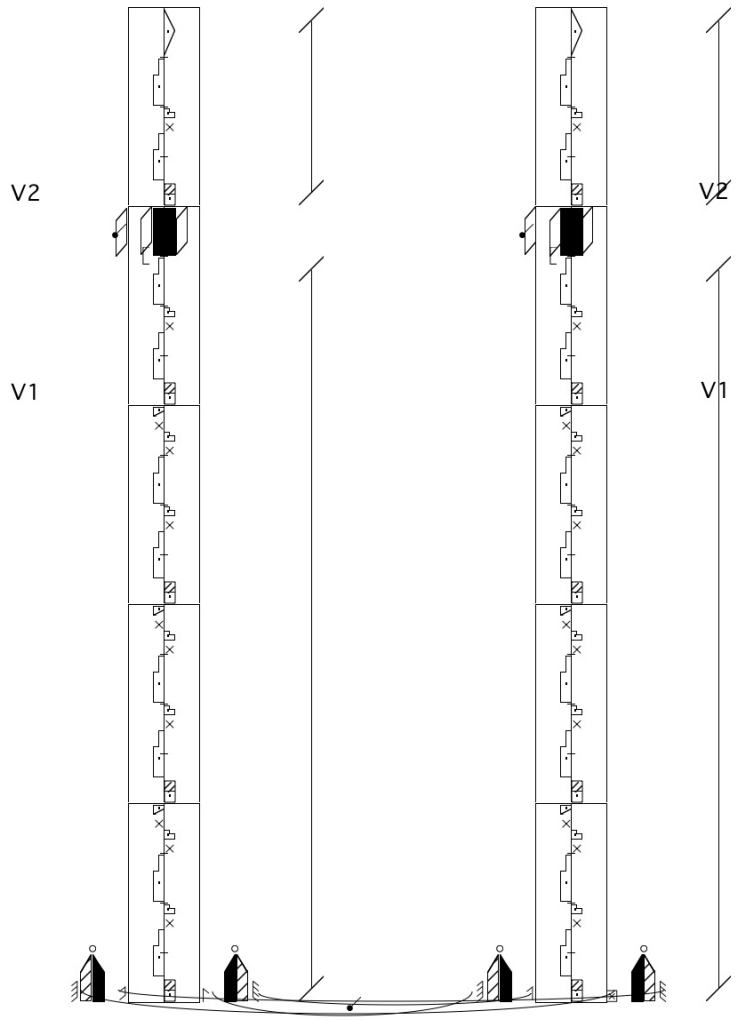

În ultimele cercetări acest tip de melodie am identificat-o şi la ceangăii de pe Valea Ghimeşului, jud. Harghita, sub denumirea de *Dubla deasă* iar *ritmul sincopat amfibrahic descendent* este și în dansul Dubla rară și în Dubla deasă. Precizăm că melodiile dansului *Dubla rară* sunt în ritm binar. În tempo rar, partenerii se prind de mâini lateral şi se deplasează în cerc, în sensul invers rotirii acelor de ceasornic. Dubla deasă se dansează în formaţie de perechi în rotire și în tempo mai iute ca şi în zona Huedin-Ciucea. În acest caz, partenerii se prind de talie, respectiv de umeri şi sunt situaţi faţă în faţă. Dansat liber, dar și în coloană de perechi pe orizontală seamănă cu dansul Ca la Breaza din Muntenia subcarpatică.

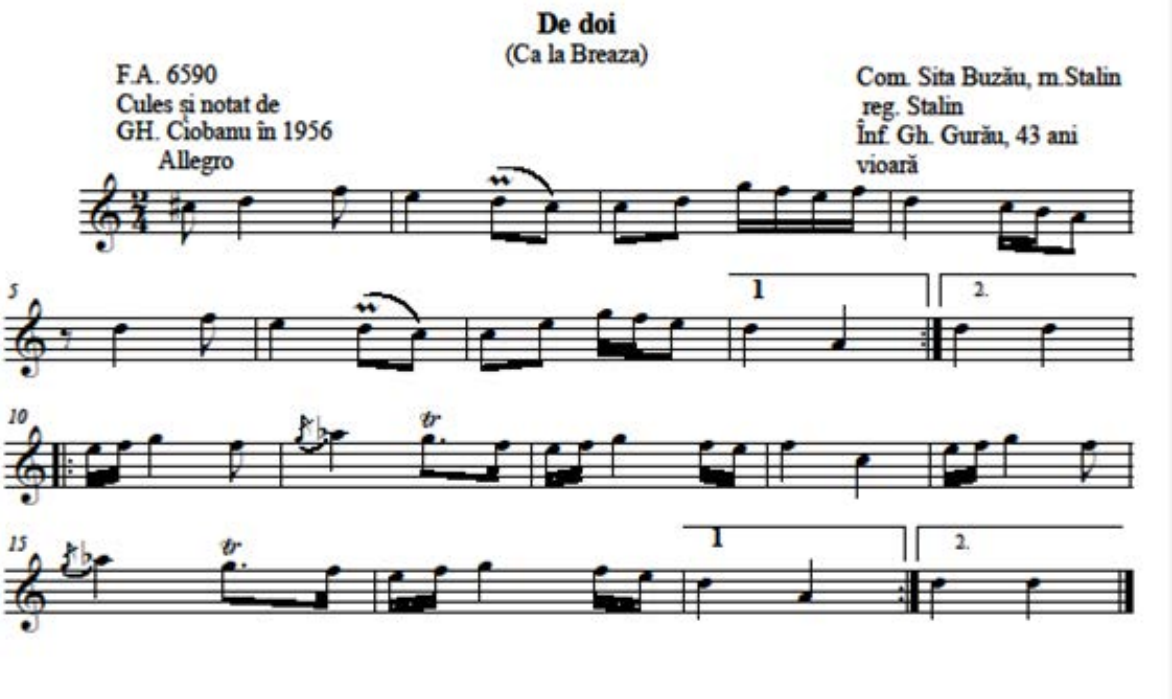

În marea majoritate a cazurilor ritmul dansului se formează pe bază de amfibrah+spondeu : ♪ ♩ ♪ ♩ ♩ (.) Această formulă este atât de legată de Brează, încât unii cercetători s-au grăbit să susțină că îl singularizează[4]. „(Restul trăsăturilor ritmice sunt mai puțin importante. Le menționăm în treacăt. Am văzut că celelalte celule ritmice de bază sunt amfibrahul și spondeul; mult mai rar apar dohmiacul și anapestul, și mai rar dipiricul. Valorile divizionare ale fiecărui motiv sunt de obicei în număr de 5 : 3 pătrimi și 2 optimi; nu am întâlnit niciodată doimi și șaisprezecimi. În sfârșit se mai remarcă și accentul în contratimp, de altfel caracteristic tuturor motivelor introduse prin „vârf-toc”)”. La Brează există în toate variantele o concordanță absolută între motivul coregrafic și fraza muzicală. Strigăturile sunt comune. Din formule ritmice, tempo, structura mișcărilor ,evoluția în spațiu a grupului sau a unei singure perechi, etc., reiese dinamica și expresivitatea stilului.

Din materialul nostru reiese însă că acest ritm este comun pentru mai multe dansuri atât din Transilvania cât și din Muntenia subcarpatică

4 Andrei, Bucșan, *Breaza*, Revista de folclor Anul III București, 1958, pag. 51.

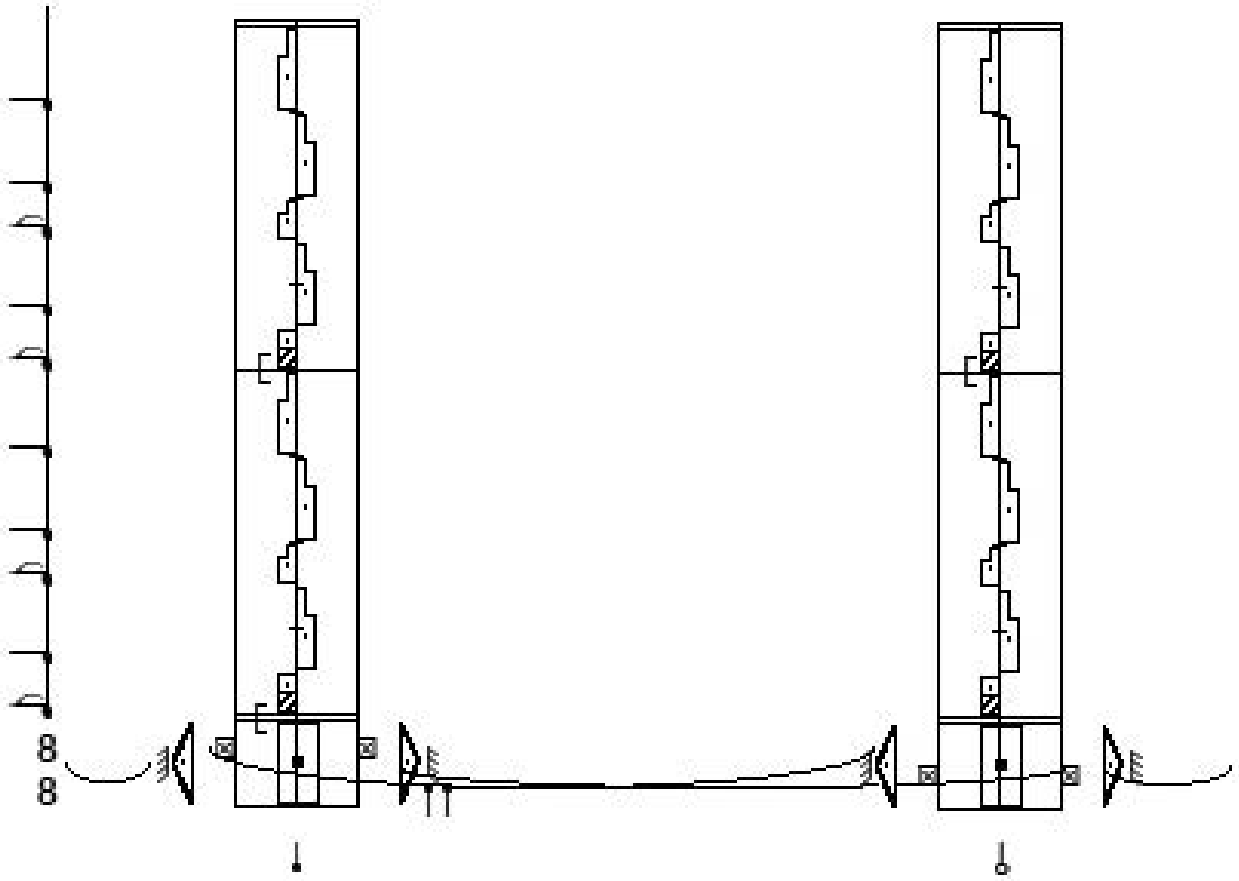

Ca la Breaza - Valea Prahovei

Dubla deasă

AFC Video 11d1
18 09 1993
Culeg. şi tr. Zamfir Dejeu

Lunca de Jos, HR
HalmagyMihaly, 72 ani, vioară
Halmagy Gizella, 63 ani, broancă

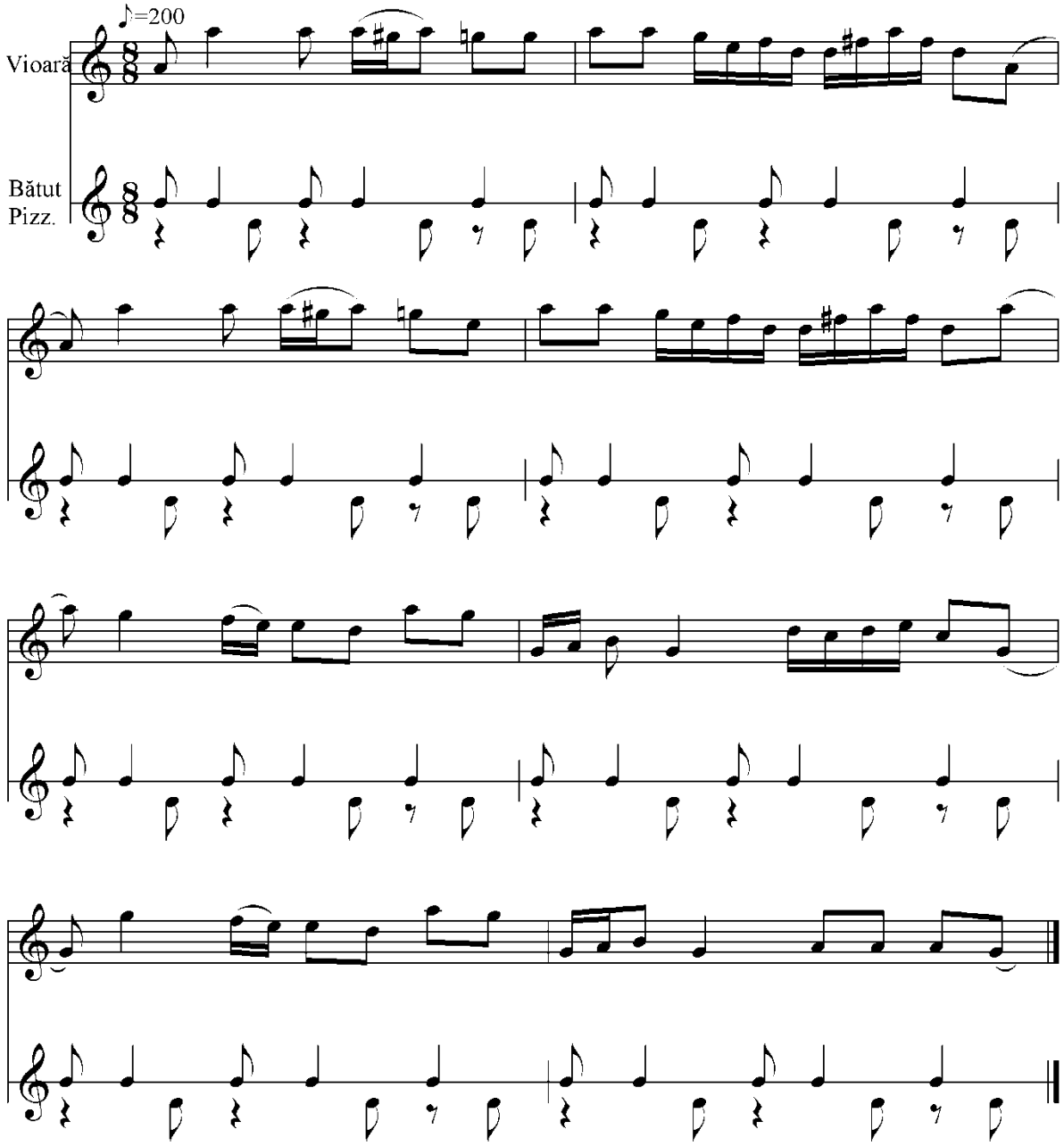

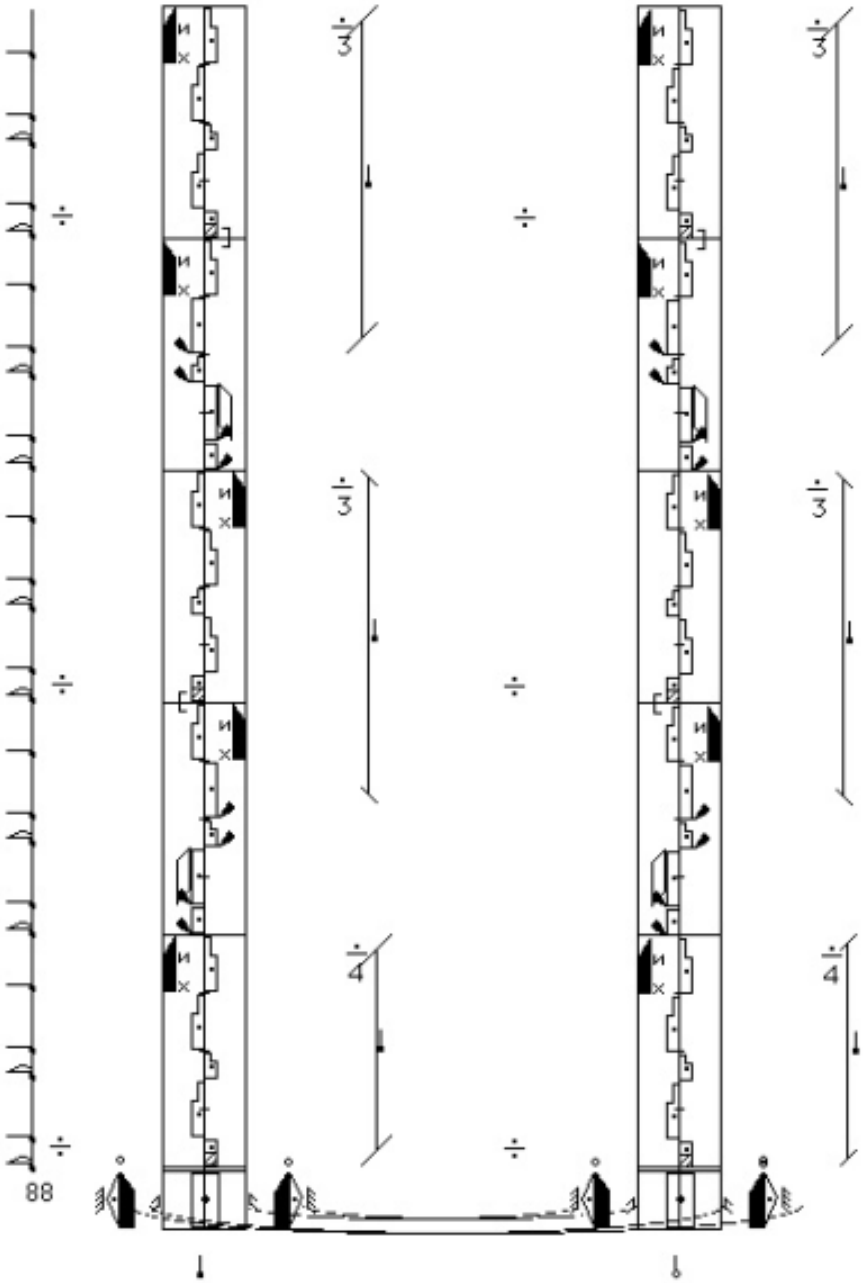

Dubla deasa

din Cosnea - Agas, BC
Filmat (14.09.2014) si transcris-Zamfir Dejeu
Dansatori: Levente Vaszi 26 ani, Medea Vaszi 25 ani si grup de dansatori

Învârtită rară

AFC Video 3 y
26.11.1989

Călăţele, CJ
Toader Gheorghe 35 ani şi
grup de taragotişti

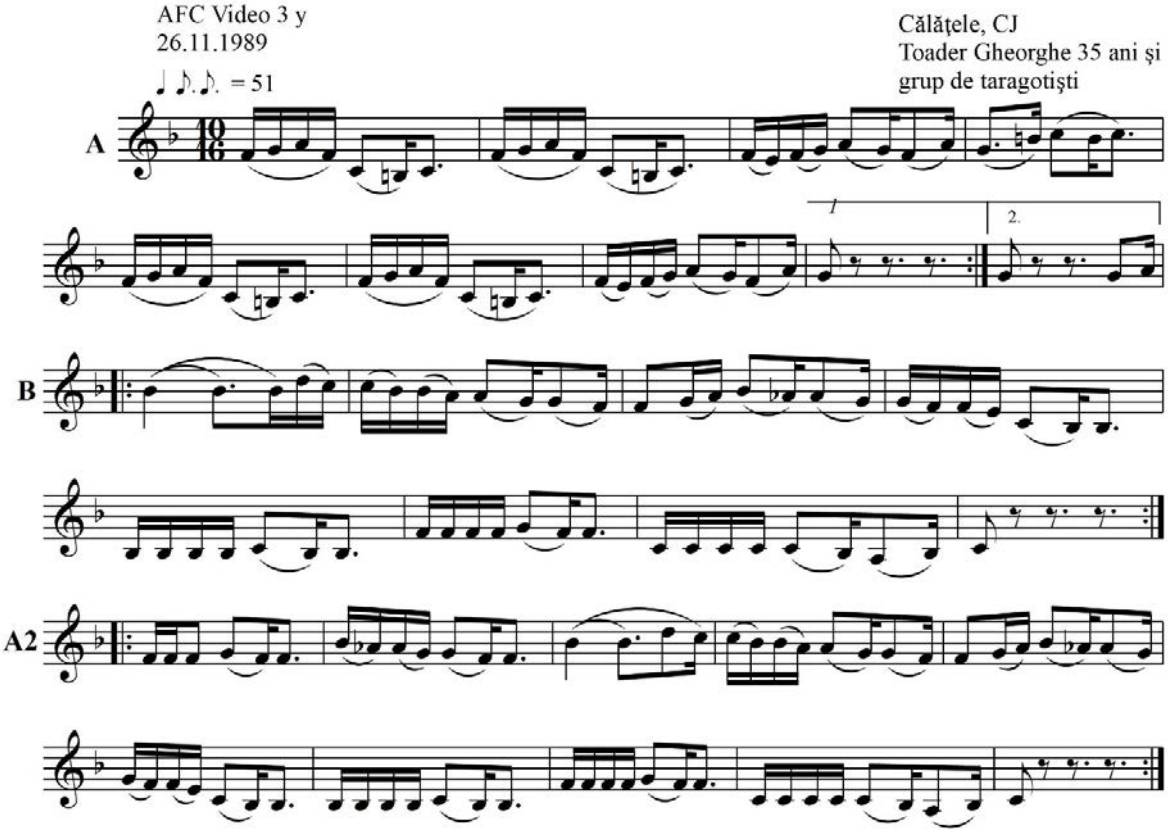

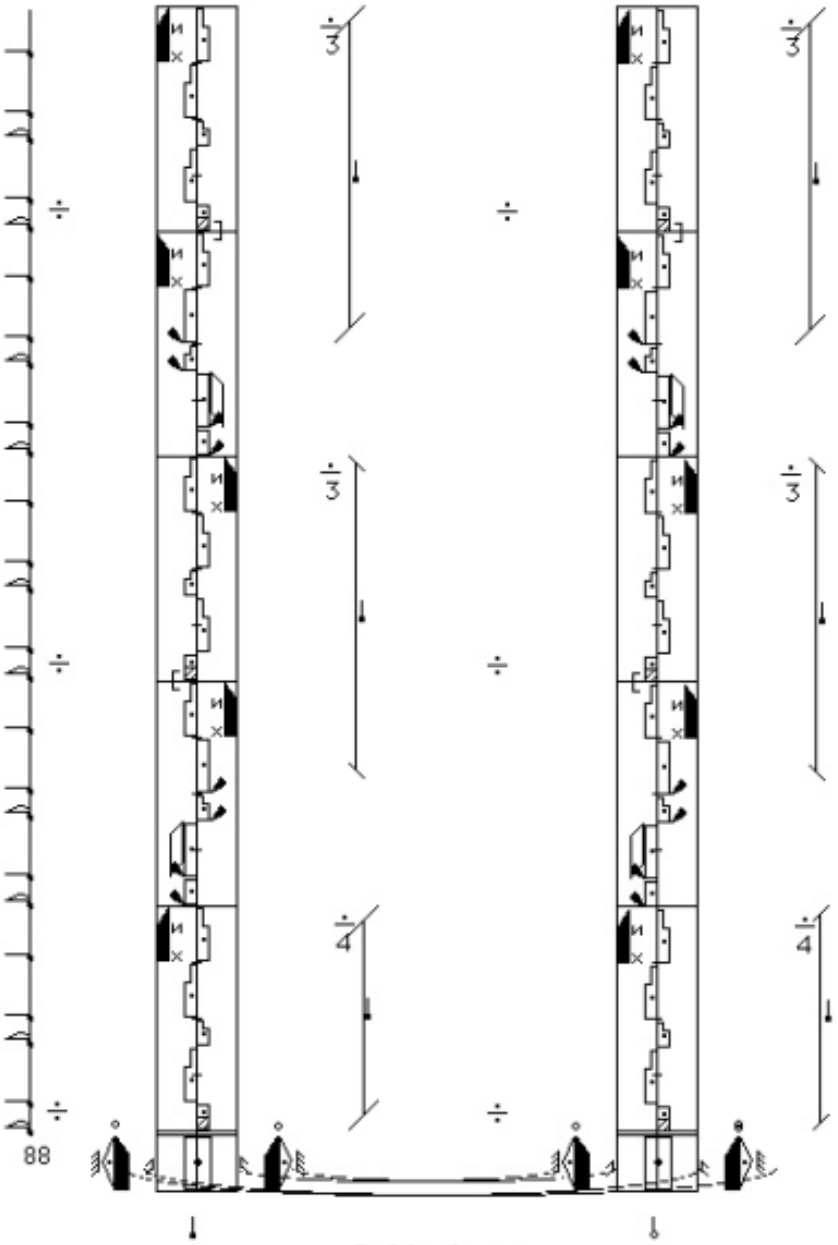

Dubla deasa
din Cosnea - Agas, BC
Filmat (14.09.2014) si transcris-Zamfir Dejeu
Dansatori: Levente Vaszi 26 ani, Medea Vaszi 25 ani si grup de dansatori

Și în *Dubla deasă* după cum se observă în majoritatea cazurilor, motivul cinetic începe cu pas vârf-toc, impregnându-se astfel *ritmul sincopat amfibrahic descendent.* Măsura este cea de 8/8. Este prezent însă și pasul schimbat. Al II-lea motiv coregrafic ce este continuat cu pas pe timp, este

identic cu principalul motiv coregrafic de la *Invârtita şchioapă* din Bazinul Meseş, ce are la bază ăn dans *ritmul sincopat asimetric*[5]:

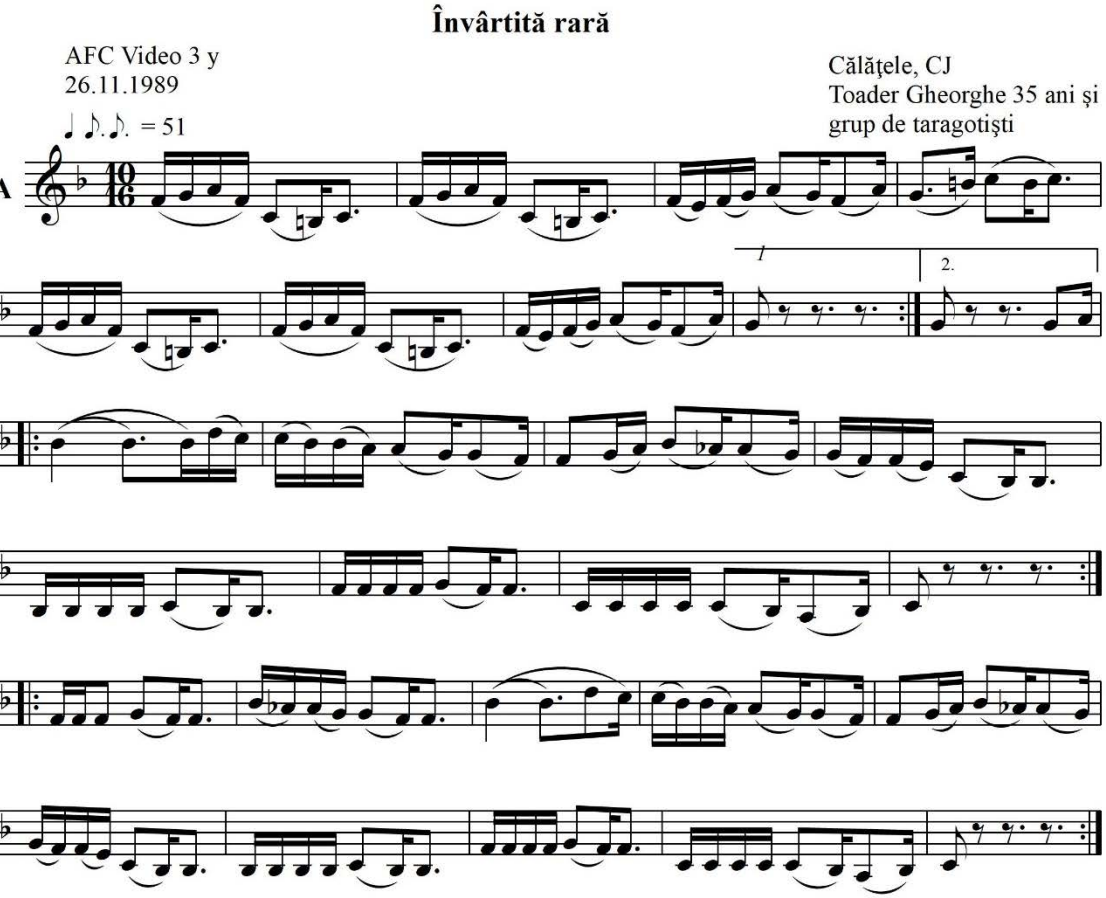

sau

[5] Zamfir, Dejeu, *Ritmul sincopat asimetric în muzica și dansul tradițional românesc*, Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Serie Nouă, Tomul 23, 2012 pag. 249.

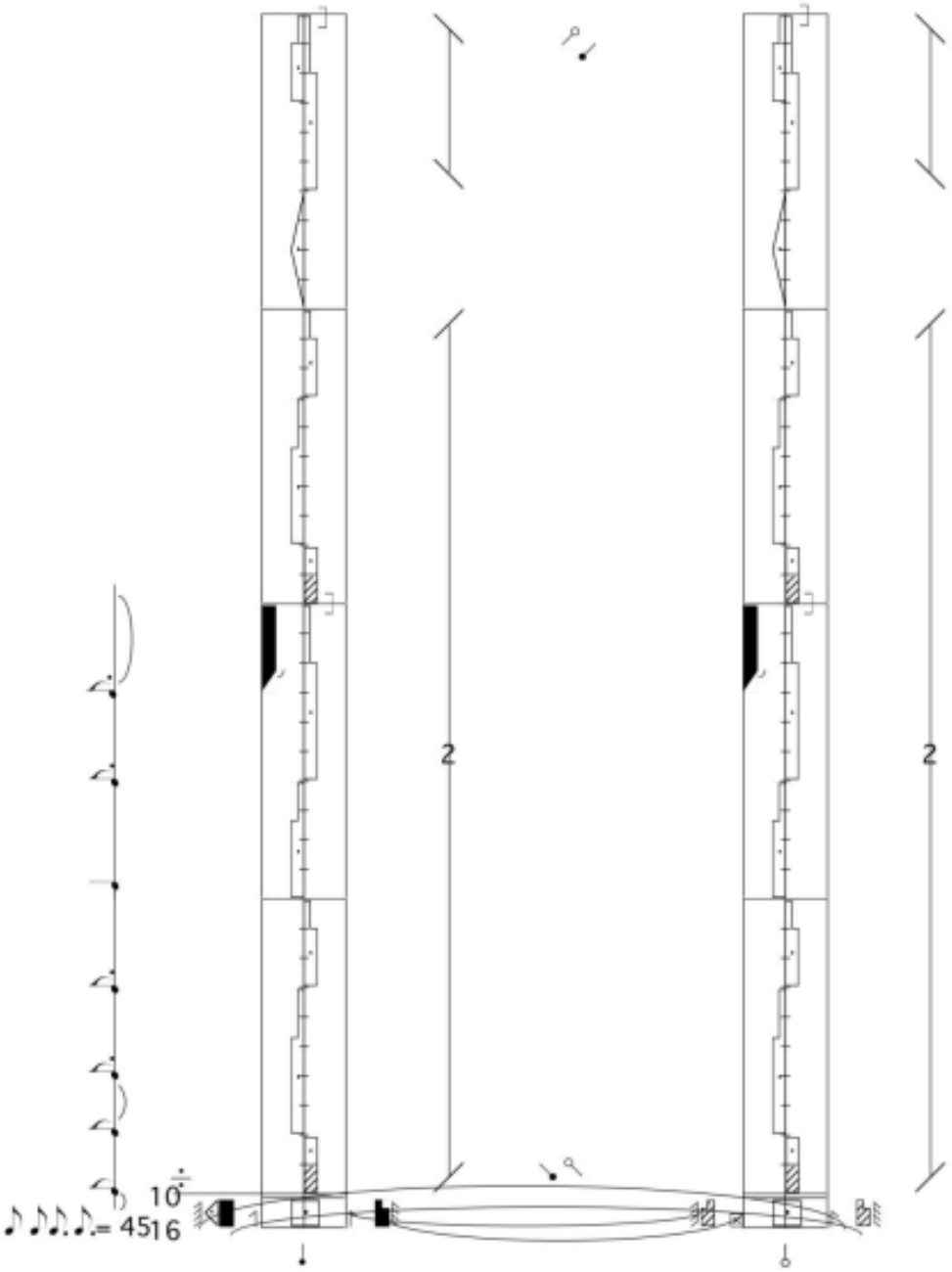

Invartita rara
din Fildu de Jos, SJ
Fimat (15.08.1993) si tr. de Zamfir Dejeu
Dansatori: Puris Stefan 61 ani si Puris Veronica 46 ani

În concluzie acest ritm specific românesc sau cel puţin carpatic demonstrează originea comună a dansurilor de mai sus cu dansul Breaza din Muntenia subcarpatică, Acesta s-a făcut cunoscut şi în Transilvania datorită transhumanţei ce a avut loc în trecut, dar mai ales, cu ritmul existent în refrenele colindelor, genul cel mai vechi din tradiţia românească.

De remarcat însă că dansul *Dubla deasă* din Ghimeş este cel mai complex. El are elemente cinetice atât de la *Ca la Breaza* (partenerii prinzându-se de mâini lateral şi deplasându-se în cerc, în sensul invers acelor de ceasornic) cât şi de la Învârtita deasă din zona Huedin (învârtirile bilaterale) şi ceva pe deasupra:bătăi ale bărbaţilor cu picioarele în pământ, acestea din urmă ţinând de stilul moldovenesc. Dar însfârşit care este apartenența originară a acestor jocuri, care ar fi filiera lor, apărând în zone extreme fără nici-o continuitate teritorială? Oricum apartenența morfologică a lor este foarte clară[6]: fie o veche legătură, astăzi, întreruptă, fie o dezvoltare independentă care a dus întâmplător la acelaşi rezultat morfologic, fie un împrumut recent. Subliniind că odinioară românii dansau pe melodiile de colindă am putea crede deci, că originea acestui tip de ritm-*ritmul sincopat amfibrahic descendent* să fie în ritmul din refrenele colindelor[7].

---

6 Ibidem, pag. 54.

7 Dejeu, Zamfir, *Caracterul dansant al unor colinde* (Metode si instrumente de cercetare etnologica – Stadiul actual si perspectivele de valorificare, Cluj - Napoca, Editura EFES, 2011, P. 511-518).